

<https://doi.org/10.31874/2520-6702-2018-5-1-26-36>

УДК 378.1+374:159.923

Ярошенко Ольга

Теоретичні основи розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників в умовах інтеграції вищої освіти і науки

Анотація

У статті розглянуті питання, пов'язані з теоретичними основами розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника. Розкрито структуру його дослідницької діяльності, акцент зроблено на таких її складниках: мета, об'єкт, суб'єкт, мотиви, активність суб'єкта, засоби, результат діяльності. Обґрунтовано суть, компоненти, етапи, принципи розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників, розроблено індикатори рівнів її розвитку.

Ключові слова: дослідницька діяльність, науково-педагогічні працівники, заклад вищої освіти, дослідницька компетентність, розвиток, етапи, індикатори, принципи.

Вступ

Вектор сучасної вищої освіти України спрямований в бік дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників й здобувачів вищої освіти. Зумовлено це тим, що до основних завдань закладів вищої освіти (університетів, академій, інститутів) належить «провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі» (Закон, 2014). Також на законодавчому рівні визначено, що науково-педагогічні працівники зобов'язані «забезпечувати викладання на високому науково-теоретичному і методичному рівні навчальних дисциплін відповідної освітньої програми за спеціальністю, провадити наукову діяльність (для науково-педагогічних працівників)» (Закон, 2014). Виступаючи 7 жовтня 2018 р на STS Forum в Японії міністр освіти і науки Л. Гриневич озвучила, що в Україні відчувається потреба у створенні «суспільства освіченого загалу», на представників якого покладається «досягнення Цілей сталого розвитку через науку, технології та інновації» (Гриневич, 2018). Відтак університетська наука зобов'язана невпинно нарощувати свій потенціал, а в професії науково-педагогічного працівника провідною стає інтеграція дослідницької й освітньої діяльності, що зобов'язує його бути не лише досвідченим викладачем, але й успішним дослідником. Не всі заклади вищої освіти України досягли такого рівня наукової роботи, щоб не відчувати потреби у цілеспрямованому розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників. Цю потребу посилюють виявлені під час вивчення вітчизняних практик професійного розвитку науково-педагогічних працівників протиріччя між:

- устремлінням держави до Європейського освітнього і наукового простору та неналаштованістю частини науково-педагогічних працівників на міжнародне партнерство;
- зрослими вимогами суспільства до університетської науки й невідповідністю рівня розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників цим вимогам;
- законодавчо закріпленою спрямованістю професійної діяльності науково-педагогічних працівників на проведення наукових досліджень, залучення до них студентів й аспірантів, використання наукових досягнень в освітньому процесі й неналежною мотивацією частини науково-педагогічних працівників до здійснення зазначеної діяльності.

Не лише фінансово-матеріальні чинники стримують поширення кращого досвіду організації і проведення наукових досліджень у вітчизняних університетах. Суттєвою є недооцінка науково-педагогічними працівниками ролі наукової роботи у забезпеченні високої якості вищої освіти, недостатня сформованість в них дослідницької компетентності. Враховуючи, що наукова робота стає незмінним пріоритетом діяльності університетів, посилюється значущість і зростають вимоги до дослідницької компетентності кожного науково-педагогічного працівника, а розв'язання виявлених протиріч детермінує необхідність розроблення теоретичних основ розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Розглядаючи професійне удосконалення науково-педагогічних працівників, В. Олійник порушив проблему їхньої підготовки до дослідницької діяльності (Олійник, 2010). Однак незважаючи на те, що компетентнісний формат професійної діяльності й підготовки до неї майбутніх фахівців нині домінує у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених, цілеспрямованих досліджень розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників дотепер проведено не було. Водночас феномен дослідницької діяльності студентів розкритий досить ґрунтовно на інституційному та персоніфікованому рівнях.

Мета статті – розкрити теоретичні основи розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників в сучасних умовах інтеграції вищої освіти і науки.

Результати дослідження

У дослідженні були використані: новітня нормативно-законодавча база вищої освіти і наукової діяльності в Україні, звіти про науку ректорів закладів вищої освіти, документація кафедр університетів, словники, наукові статті і дисертаційні роботи, присвячені дослідницькій діяльності, інтерв'ювання науково-педагогічних працівників, бесіди зі здобувачами вищої освіти.

Основними методами дослідження обрано емпіричні (спостереження, вивчення документації) та загальнологічні (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, дедукція). Комплексне використання зазначених методів дозволило з'ясувати точку зору різних авторів на феномен компетентності і сформулювати поняття дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника, побудувати її компонентну структуру, обґрунтувати принципи, етапи, індикатори розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників в умовах сьогодення.

Основний результат дослідження полягає в обґрунтуванні суті дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника, виокремленні принципів етапів та індикаторів її розвитку.

Оскільки у педагогічній науці і практиці домінуючу позицію займає компетентнісний формат вираження результатів підготовки особистості до конкретного виду діяльності, то ми підійшли до обґрунтування суті дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника з дотриманням цієї парадигми. Логічним було спершу з'ясувати структуру дослідницької діяльності науково-педагогічного працівника, дотримуючись загальної структури будь-якого виду людської діяльності (мета, об'єкт, суб'єкт, мотиви, активність суб'єкта, засоби та одержуваний результат).

Мета дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників полягає у виконанні основних завдань наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності закладами вищої освіти, передбачених Законом України «Про вищу освіту»:

«1) одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів;

2) застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою;

3) формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок» (Закон, 2014).

Об'єкт дослідницької діяльності може перебувати як у площині педагогіки (стосуватись змісту, форм, методів, технологій навчання, готовності випускників до професійної діяльності, формування професійної компетентності студентів, філософських аспектів педагогіки і психології тощо), так й інших наукових галузей. Слід зауважити, що в університетах намітилась тенденція до збільшення кількості докторів наук з педагогічних наук, чиї кандидатські дисертації були виконані з інших наукових галузей. З року в рік зростає чисельність докторів філософських наук, захищених за спеціальністю «філософія освіти».

Суб'єкт дослідницької діяльності в загальному сенсі – це особа, котра здійснює науковий пошук з метою отримання істини. В університеті суб'єктами дослідницької діяльності є науково-педагогічні й наукові працівники, а також здобувачі вищої освіти на всіх рівнях.

Активність суб'єкта дослідницької діяльності можна охарактеризувати як ключову складову дослідницької діяльності, оскільки особиста налаштованість на дослідницький пошук і дії, які роблять його не бажаним, а цілком реальним, забезпечують досягнення мети дослідження.

Активність невіддільна від мотивації. Характеризуючи мотивацію дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників, ми дотримуємося такої градації мотивів: зовнішньоспонукальні, пізнавальні та кар'єрного зростання.

До зовнішньоспонукальних мотивів відносимо об'єктивне зростання ролі наукового складника у діяльності вітчизняних закладів вищої освіти під впливом різних чинників. Це запровадження механізму академічної мобільності; набуття Україною статусу асоційованого члена Рамкової програми ЄС «Горизонт 2020» й відкриття національних та регіональних контактних пунктів за тематичними напрямками цієї програми; виконання міжнародних проектів; отримання, грантів, що фінансуються Європейською дослідницькою радою; запровадження механізму державної атестації наукової діяльності вітчизняних університетів Неординарною подією, що сприятиме розвитку ефективних національних дослідницьких систем; оптимальному обміну та трансферу наукових знань стало затвердження проекту дорожньої карти інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA) (2018).

Необхідність закордонного стажування, знання іноземної мови науково-педагогічними працівниками, котрі претендують на присвоєння вченого звання доцента чи професора, можливість публікації одержаних наукових результатів у зарубіжних виданнях, що входять до загальноновизнаних науково-метричних баз даних (на сьогодні близько ста провідних вітчизняних закладів вищої освіти мають доступ до баз даних Scopus та Web of Science), також слугують стимулом здійснювати наукові дослідження та оприлюднювати їх результати.

В основі пізнавальних (внутрішніх) мотивів лежить інтерес науково-педагогічних працівників до процесу дослідницької діяльності та конструктивного використання її результатів в освітньому процесі. Тобто, дослідницька діяльність для них є цікавою. Вони захоплюються нею, прагнуть цілеспрямовано займатись, знаходять для цього час. До цієї групи мотивів відносимо й бажання науково-педагогічного працівника здобути авторитет у студентів, прагнення забезпечувати на належному рівні керівництво дослідницькою діяльністю тих, хто навчається тощо.

Мотивам кар'єрного зростання ми не знаходимо однозначного тлумачення, Пояснюємо це тим, що ця група мотивів формується під впливом намірів підніматись кар'єрними

сходінками, що потребує здобуття відповідного наукового ступеня, що без проведення цілеспрямованого наукового дослідження неможливе., Також науково-педагогічний працівник може керуватись суто прагматичними намірами забезпечити собі перепустку за викладацьку трибуну, після отримання якої інтерес до дослідницької діяльності згасає.

Засоби наукової діяльності у різних наукових галузях мають свої особливості, зумовлені специфікою предмета дослідження. Тому серед них можуть домінувати, прилади й устаткування (технічні науки), або принципи і методи дослідження (як це має місце у педагогічних дослідженнях). До універсальних засобів дослідницької діяльності належить науковий експеримент, який однаковою мірою важливий і в природничих чи технічних, і в педагогічних чи психологічних дослідженнях.

Результат дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників залежить від того, фундаментальні чи прикладні дослідження вони здійснюють. Тому це можуть бути нові наукові істини, що збагачують конкретну наукову галузь, монографії, обґрунтування нових способів використання результатів дослідницької діяльності в освітньому процесі, науково-педагогічні розробки тощо.

Двохсуб'єктність освітнього процесу вказує на те, що до результатів дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників слід віднести успішно виконані й захищені під їхнім керівництвом дисертації, магістерські роботи. Виконуючи спільно з науково-педагогічними працівниками наукові дослідження, студенти формуватися як дослідники. В цьому сенсі показовою є результативність Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт із природничих, технічних і гуманітарних наук. За 2017р. його переможцями «стали 1888 студентів із 234 закладів вищої освіти» (Стріха, 2017: 11).

В усьому світі високо поцінуюється такий результат наукової діяльності вченого, як його наукова школа. Це не масове явище, а тому ми схильні вважати, що створення наукової школи науково-педагогічного працівника – кульмінаційна подія і в житті вченого, і в діяльності закладу вищої освіти. Вона свідчить про досягнення науково-педагогічним працівником вершин дослідницької майстерності, подальший розвиток його дослідницької компетентності полягає в тому, щоб його наукові ідеї підхоплювали й розвивали його учні, з якими він щедро ділиться своїми науковим здобутками.

Дослідницька діяльність науково-педагогічних працівників пов'язана з широким колом питань, що набули актуальності через інтеграцію України до Європейського освітнього і наукового простору. Насамперед, це поява в державі нових структур, що опікуються науковою роботою – Національної ради з питань розвитку науки, Національного фонду досліджень. Нарощує темпи двостороннє наукове співробітництво за міжурядовими угодами. Так, «у 2016 році науковці закладів вищої освіти виконували 20 наукових проектів з 12 країнами світу, а через рік цих проектів було вже 40» (Стріха, 2017: 15). Тільки в жовтні 2018 р прийнято двостороннє рішення про конкурс українсько-білоруських науково-дослідних проектів на 2019 – 2020 рр., підписано угоди про співробітництво у сфері науки між Україною і Японією, Україною і Молдовою.

Вітчизняні практики нараховують багато зразків результативної дослідницької діяльності університетів, де діють технопарки, виконуються фундаментальні та прикладні дослідження, здобуті результати втілюються у новітні розробки світового рівня, налагоджені партнерські стосунки з зарубіжними вченими, є підтримка з боку бізнесових структур. Про успіхи у науковій діяльності університетів і наукових установ МОН України свідчить інформація, розміщена на сторінках інформаційного збірника, до якого увійшли 240 описів розробок сучасної високотехнологічної продукції, що стосуються агропромислового комплексу і біотехнології, наукового супроводження безпеки та оборони, інформаційно-комунікаційної

технології, нових матеріалів та нанотехнології, енергетики та енергоефективності, машинобудування, приладобудування, технологій будівництва та транспортних засобів, охорони здоров'я, раціонального природокористування (Стріха, 2017). Це доводить, що напрямки досліджень в університетах досить різноманітні, а досягнення – вагомі.

Очевидним є те, що університетам як освітньо-наукових центрах властива висока концентрація вчених з педагогіки і психології. Їхні здобутки у зазначених наукових галузях мають непересічне значення для сучасної освіти, що перебуває на шляху творення нової української школи, а в діяльності закладів вищої освіти пріоритетом номер один стало забезпечення якості вищої освіти. Тому вважаємо за доцільне до подібних збірників включати розділ «Педагогіка і психологія» або ж створювати окремі інформаційні видання.

Практика доводить, що найуспішнішою вітчизняна університетська наука є в плані підготовки кандидатів і докторів наук, отримання науково-педагогічними працівниками вчених звань доцента і професора. Про це свідчать такі дані: «в університетському середовищі сьогодні успішно здійснюється підготовка понад 80 % докторів наук, кандидатів наук (докторів філософії). При цьому помітною є тенденція до зростання цієї університетської частки впродовж останніх років. У багатьох університетах доброю традицією є формування й успішна діяльність наукових шкіл, ознакою яких є, зокрема, наявність трьох поколінь дослідників із конкретних наукових напрямів, а саме засновник школи – його послідовники – учні послідовників» (Стріха, 2017: 11). Пік дослідницької активності науково-педагогічних працівників українських ЗВО припадає на період написання дисертаційних робіт, після чого вони більшою мірою зосереджуються на викладацькій роботі. Підтвердження цього висновку знаходимо у публікації В. Олійника: «у діяльності науково-педагогічних працівників переважає «викладацька модель ... Це зумовлено відсутністю чіткої концепції ролі науково-дослідницької роботи в професійній діяльності викладачів» (Олійник, 2010: 91).

Складники і значення досліджень у професійній діяльності науково-педагогічного працівника вказують на те, що він має бути компетентним у цій діяльності. Компетентним вважають того, хто «має достатні знання в якій-небудь галузі, з чим-небудь добре обізнаний, тямущий» (Бусел, 2005: 560). Задамося запитанням – знання в якій галузі чи галузях повинен мати компетентний у дослідницькій діяльності науково-педагогічний працівник? Одна з відповідей загальновідома – це базові знання з наукової сфери навчальних дисциплін, які він викладає у закладі вищої освіти. Дослідження показало, що існують знання з інших сфер, що також не менш важливі в плані формування дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника. До них належать знання методології наукових досліджень, педагогічні, психологічні знання, академічне письмо, етичні норми наукової діяльності. Науково-педагогічний працівник має також бути обізнаним з нормативно-правовими актами з питань вищої освіти і наукової діяльності, способами отримання необхідної наукової інформації, методикою проведення наукового експерименту, способами збору, зберігання, оброблення й оприлюднення наукових результатів, засобами фіксації та презентації результатів дослідження. Перелічене робить його тямущим, тобто умілим щодо висунення гіпотез, добору методів наукового пізнання, проведення наукових досліджень й обробки одержаних результатів, а також використання їх під час підготовки здобувачів вищої освіти, організації і керівництва науковою діяльністю студентів, аспірантів, докторантів.

Розглянуте підпадає під унормоване Законом України «Про вищу освіту» визначення компетентності: «компетентність - динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну ... діяльність» (Закон, 2014).

До вказаних складників компетентності вітчизняні та зарубіжні дослідники долучають й інші риси та якості особистості. В їх переліку досить часто зустрічається мотиваційний складник, що видається дискусійним, оскільки він характеризує іншу особистісну якість людини – готовність до діяльності. Особа може бути компетентною в чомусь й залишатиметься такою, не приступаючи до виконання діяльності через відсутність мотиву. Мотиваційний компонент є першим і визначальним компонентом готовності до діяльності. Без нього готовність не вважають сформованою, навіть якщо у людини є знання й уміння, інші риси та якості.

На підставі проведеного аналізу та одержаних результатів було сформульовано робоче визначення дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника як обізнаності і тямущості у дослідницькій діяльності, способах представлення одержаних наукових результатів, використанні їх в освітньому процесі.

Наведене визначення вказує на те, що дослідницька компетентність науково-педагогічного працівника характеризується єдністю і взаємозв'язком кількох компонентів – когнітивного, діяльнісного, ціннісного, комунікативного (Бульвінська та ін., 2017).

До когнітивного компонента відносимо знання досліджуваної науково-педагогічним працівником наукової галузі, а також знання з педагогіки і психології (у разі, якщо досліджувана галузь не стосується їх), методології наукових досліджень й методів та засобів дослідницької діяльності, знання академічного письма та етичного кодексу.

Діяльнісний компонент характеризується уміннями визначати актуальність дослідження, формулювати наукове завдання чи проблему, встановлювати й виконувати завдання для досягнення мети дослідження; комплексно використовувати методи наукових досліджень, розробляти план й методику проведення наукового експерименту; уміння фіксувати, візуалізувати, аналізувати одержані результати, доводити їх достовірність; презентувати широкому загалу свій науковий доробок та використовувати їх в освітньому процесі.

Ціннісний компонент дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника – це сукупність цінностей і відносин, що складаються і проявляються в дослідницькій діяльності, визначальними характеристиками яких є усвідомлення важливості наукової роботи для професійної діяльності, необхідності використання наукових досліджень і їх результатів в освітньому процесі, задоволення від наукової праці.

Комунікативний компонент дослідницької компетентності передбачає наявність умінь отримувати наукову інформацію з різноманітних джерел, вести спілкування з колегами і студентами у процесі дослідницької діяльності, в тому числі з використанням Інтернет-ресурсів, поширювати наукову інформацію, а в разі необхідності здійснювати наукове просвітництво.

Для визначення рівня сформованості дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника можна скористатись такими індикаторами:

- повнота знань, що становлять ядро когнітивного компонента;
- рівень сформованості умінь, необхідних для проведення наукового пошуку, оброблення, доведення достовірності, оформлення і презентації його результатів, налагодження комунікативних зв'язків;
- ставлення до наукової діяльності як мотиватора виконання професійних обов'язків і важливого чинника забезпечення якості вищої освіти;
- здатність застосувати результати наукових досліджень в освітньому процесі, організації й управлінні дослідницькою діяльністю здобувачів вищої освіти.

Останній індикатор є комплексним, оскільки виявлені з його допомогою результати «вбирають» встановлене за допомогою вище перелічених індикаторів і свідчать про

сформованість та розвиток всіх компонентів дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника.

Виходячи із словникового тлумачення розвитку як процесу, «внаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого» (Бусел, 2005 : 1235) дотримуємось погляду на формування дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників не як на одномоментну подію, а як на пролонгований у часі процес зі значною тривалістю (почасти упродовж усієї професійної діяльності науково-педагогічного працівника). Виокремлюємо етапи, які характеризують окремі стадії в розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника: початковий, становлення, продуктивного функціонування, стагнації. Перші три етапи послідовно приходять на зміну один одному, останній може настати у будь-який час.

Ми дотримуємось думки, що початковий етап розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника відбувається раніше, ніж він приступить до виконання професійних обов'язків. Маємо на увазі ту дослідницьку діяльність, яку йому доводиться здійснювати у шкільні та студентські роки. Як відомо, вона передбачена навчальними планами і програмами, її умовою та результатом є формування дослідницької компетентності учня чи студента відповідно.

Етап становлення пов'язуємо з початком професійної діяльності науково-педагогічного працівника. Залежно від того, яким є його стартовий науковий потенціал (захищена магістерська, кандидатська чи докторська роботи, сформований чи ні досвід виконання наукових проектів тощо), цей етап має різну тривалість. Науково-педагогічний працівник без наукового ступеня на цьому етапі, спираючись на знання, уміння, цінності, сформовані у студентські роки під час виконання магістерської роботи, бере участь у науковій роботі кафедри за спільною темою, керує курсовими роботами бакалаврів тощо. Бажання до самоствердження у професії, вплив освітнього середовища, наявність на кафедрі чи в університеті взірцевих зразків поєднання науково-педагогічними працівниками викладацької й наукової діяльності стимулюють його до цілеспрямованого наукового зростання, наслідком чого стає виконання дисертаційного дослідження, участь у наукових проектах тощо. Здійснюючи їх, він збагачує знання, розвиває уміння, притаманні діяльнісному компоненту дослідницької компетентності, утверджується в цінності процесу і результатів наукового дослідження. Завершення другого етапу розвитку дослідницької компетентності таких науково-педагогічних працівників пов'язуємо із захистом кандидатської дисертації.

Науково-педагогічні працівники з науковими ступенями та вченими званнями набагато швидше долають цей етап. Їхнє становлення полягає в тому, щоб з'ясувати зміст і завдання наукової роботи в університеті й безпосередньо на кафедрі, визначитись з особистими намірами, сформулювати мету і завдання дослідницької діяльності (намітити траєкторію наукового пошуку) та приступити до виконання запланованого.

Досягнутий попередньо рівень дослідницької компетентності дозволяє їм готувати наукові публікації, навчальні посібники, монографії, брати участь у конференціях, здійснювати керівництво дослідницькою діяльністю здобувачів вищої освіти. Все це припадає на етап продуктивного функціонування дослідницької компетентності.

Розглянуті етапи пов'язані з формальною та неформальною освітою. «Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій» (Закон, 2017) вона є продовженням формальної освіти (середньої, вищої, навчання в аспірантурі й докторантурі). Стажування, тренінги, майстер-класи – приклади видів

неформальної освіти науково-педагогічних працівників, що впливають на розвиток їхньої дослідницької компетентності.

Науково-педагогічні працівники, котрі усвідомлюють, що в плані фахового зростання їм не обійтись без цілеспрямованого наукового пошуку. Це формує інтерес до проведення докторського дослідження без вступу до докторантури, виконання конкурсних робіт за держбюджетною тематикою, участі у міжнародних програмах і проектах тощо. Все це підпадає під поняття інформальної освіти. «Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям» (Закон, 2017). Безперечно, чим більше таких науково-педагогічних працівників у закладів вищої освіти, тим потужнішою є наукова діяльність університету.

Досі ми розглядали розвиток дослідницької компетентності науково-педагогічного працівника як перехід до вищої стадії. Проте практика доводить, що після кожної із них може настати етап стагнації – спаду активності, застою у дослідницькій діяльності. Причин його появи чимало, зокрема, втрата привабливості наукової діяльності для науково-педагогічного працівника через низьке її фінансування, тлумачення участі у дослідницькій діяльності як такої, що відволікає від освітнього процесу, неналежне для проведення експерименту устаткування, застаріле приладдя тощо.

Успішний перебіг будь якого процесу підпорядкований дотриманню сукупності конкретних принципів. Дотримуючись трактування принципу як особливості, що «покладена в основу здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось» (Бусел, 2005: 121-125), у дослідженні було визначено й обґрунтовано такі принципи розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників: функціональної єдності, наступності, неперервності, варіативності, добровільності, відкритості, транснаціональності (Бульвінська та ін., 2017).

Принцип функціональної єдності передбачає взаємозалежність і корисність взаємозв'язку дослідницької діяльності науково-педагогічних працівників з навчально-дослідницькою й науково-дослідницькою діяльністю здобувачів вищої освіти. Принцип наступності орієнтує на продовження досліджень, перехід на вищий рівень формування дослідницької компетентності, продовження дослідження в межах обраного об'єкта з урахуванням попередньо одержаних результатів.

Принцип неперервності налаштовує науково-педагогічного працівника на наукову роботу упродовж всієї професійної діяльності, постійне збільшення наукового потенціалу, організацію і мотивацію студентів до участі в ній. Принцип гнучкості передбачає забезпечення науково-педагогічному працівнику можливості самостійно обирати предмет наукового дослідження, визначати методи і форми організації науково-дослідницької діяльності студентів відповідно до освітніх завдань.

Варіативність як принцип розвитку дослідницької компетентності проявляється в багатоманітності засобів, способів, організаційних форм і видів наукової роботи, вільному їх виборі науково-педагогічним працівником, довільній тривалості і масштабності дослідницької діяльності, місця її проведення та способів представлення одержаних результатів.

Принцип добровільності передбачає непримусове здійснення дослідницької діяльності, скеровує науково-педагогічного працівника на самостійне обґрунтування теми наукового дослідження, спираючись на наукове прогнозування, визначати час і тривалість здійснення наукових досліджень, виходячи з особистісних наукових інтересів і можливостей освітнього середовища.

Принцип відкритості передбачає обмін інформацією про хід і результати наукової роботи з іншими науково-педагогічними працівниками, забезпечення гласності власним науковим здобуткам науково-педагогічного працівника..

Принцип транснаціональності передбачає посилення впливу світової інтеграції і наукового партнерства на розвиток дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників, зростання академічної мобільності – інтеграційного процесу, що дає змогу тим, хто навчається, а також науково-педагогічним працівникам брати участь у дослідницьких програмах.

Висновки

Виконання будь-якої діяльності апріорі передбачає сформованість у її суб'єкта відповідної компетентності. Дослідницька діяльність науково-педагогічних працівників залежить від розвитку в них дослідницької компетентності, цей процес тривалий, але необхідний для успішної професійної діяльності науково-педагогічного працівника університету.

Тому, примножуючи академічну складову, вітчизняні заклади вищої освіти мають зважати на необхідність посилення наукової, забезпечувати належні умови для розвитку дослідницької компетентності науково-педагогічних працівників з позитивною мотивацією до наукової роботи, керуватись основними принципами розвитку дослідницької компетентності.

Дослідницька компетентність науково-педагогічного працівника формується і реалізується в освітньому процесі на різних рівнях, Чим вищий рівень, тим вагоміші наукові досягнення науково-педагогічного працівника і студентів, чиєю науковою роботою він опікується. На кожному з етапів настають якісні зміни у розвитку дослідницької компетентності, завдяки яким він з дослідника-початківця перетворюється на професійно досконалого наставника тих студентів, які виявляють інтерес до дослідницької діяльності і з часом поповнюють наукову еліту держави.

Бібліографічні посилання:

- Бульвінська, О., Дівінська, Н., Дяченко, Н., Жабенко, О., Линьова, І., Скиба, Ю. ... Ярошенко, О. (2017). *Теоретичні основи і технологія професійного розвитку науково-педагогічних працівників університетів в умовах інтеграції вищої освіти і науки : препринт (аналітичні матеріали); у 2-х частинах*. Київ: Інститут вищої освіти. Отримано з : https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Teor_i_tehno_l_rozv_np_pracivnikiv_IVO-2017-131p_avtors-kolektiv.pdf
- Бусел, В. Т. (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)*. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун».
- Гриневич, Л. (2018). *Україна працює над новою візією науково-дослідницьких пріоритетів (r&d priority), які б сприяли досягненню цілей сталого розвитку до 2030 року*. Отримано з: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-pracyuye-nad-novoyu-viziyeyu-naukovo-doslidnickih-prioritetiv-rd-priority-yaki-b-spriyali-dosyagnennyu-cilej-stalogo-rozvitku-do-2030-roku-liliya-grinevich>
- Дорожня карта інтеграції України до Європейського дослідницького простору (ERA-UA)*. (05 2018.). Отримано з Міністерство освіти і науки: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf>
- Закон України Про вищу освіту* (2014). Отримано з: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Закон України Про освіту* (2017). Отримано з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

- Олійник, В. (2010). Професійне удосконалення науково-педагогічних працівників: проблеми та шляхи вирішення. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*, Вип. 27 (31). В трьох частинах. Частина 1.
- Стріха, М., & Ільченко, М. (ред.). (2017). *Інноваційні розробки університетів і наукових установ МОН України*. Київ: Інститут обдарованої дитини НАПН України

References:

- Bulvinska, O., Divinska, N., Diachenko, N., Zhabenko, O., Lynova, I., Skyba, Yu. ... Yaroshenko, O. (2017). *Teoretychni osnovy i tekhnolohiia profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv universytetiv v umovakh intehtatsii vyshchoi osvity i nauky : preprynt (analytychni materialy); u 2-kh chastynakh* [Theoretical foundations and technology of professional development of scientific and pedagogical workers of universities in the conditions of higher education and science integration: preprint (analytical materials); in 2 parts.]. Kyiv: Instytut vyshchoi osvity. Retrieved from https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/09/Teor_i_tehmol_rozv_np_pracivnikiv_IVO-2017-131p_avtors-kolektiv.pdf (in Ukrainian).
- Busel, V. T. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (z dod. i dopov.)*. Kyiv, Irpin: VTF «Perun» (in Ukrainian).
- Hrynevych, L. (2018). *Ukraina pratsiuie nad novoju viziieju naukovo-doslidnytskykh priorytetiv (r&d priority), yaki b sprialy dosiahnenniu tsilei staloho rozvytku do 2030 roku*. Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-pracyuye-nad-novoyu-viziyeyu-naukovo-doslidnytskykh-priorytetiv-rd-priority-yaki-b-sprialy-dosyagnenniu-cilej-stalogo-rozvitku-do-2030-roku-liliya-grinevich> (in Ukrainian).
- Dorozhnia karta intehtatsii Ukrainy do Yevropeiskoho doslidnytskoho prostoru (ERA-UA)* [Road Map of Ukraine's Integration into the European Research Area] (2018). Retrieved from Ministerstvo osvity i nauky: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/kolegiya-ministerstva/2018/05/1-dorozhnya-karta-integratsii-ukraini-do-evro.pdf> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu»* [Law of Ukraine On Higer Education] (2014). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (in Ukrainian).
- Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine On Education] (2017). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (in Ukrainian).
- Oliinyk, V. (2010). Profesiine udoskonalennia naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv: problemy ta shliakhy vyrishennia [Professional improvement of scientific and pedagogical workers: problems and solutions]. *Problemy ta perspektyvy formuvannia natsionalnoi humanitarno-tekhnichnoi elity*, 27 (31). V trokh chastynakh. Chastyna 1. (in Ukrainian).
- Strikha, M., & Ilchenko, M. (red.). (2017). *Innovatsiini rozrobky universytetiv i naukovykh ustanov MON Ukrainy* [Innovative developments of universities and research institutions of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Kyiv: Instytut obdarovanoi dytyny NAPN Ukrainy (in Ukrainian).

Ярошенко Ольга

Theoretical bases for academics' research competence development under the conditions of higher education and science integration**Abstract**

The academics' research activity is predetermined in the Law of Ukraine «On Higher Education». Research activity possesses purpose, object, subject, motives, activity of the subject, means, result of activity described in the article. It was emphasized that results of research activities include academic's scientific discoveries, masters' and dissertation papers defended under his supervision, and the effectiveness in organization of educational and initiative research activities for students.

Research competence is the personal quality that provides academic with knowledge and comprehension in research activities, ways of presenting scientific results and their use in the educational process. The basis for research competence is the cognitive, activity, value, communicative components

While developing academic's research competence there are following stages: initial, formation, productive functioning. After each stage there may be stagnation period (fading research activity). The main principles for academics' research activity competence development, namely functional unity, continuity, variability, voluntariness, openness, transnationality are defined and revealed.

The indicators for academics' research competence components development are offered: completeness of knowledge, forming the core of cognitive component; the level of formation of abilities necessary for conducting scientific research, processing, proving reliability, designing and presentation of its results, establishing communication links; the attitude to research activity as a motivator for the performance of professional duties and important factor for ensuring the quality of higher education; the ability to apply the results of scientific research in the educational process and organization and management of research activities of applicants for higher education. The highest level of academic's research competence development is the foundation of scientific school.

Key words: research activity, scientific and pedagogical workers, institution of higher education, research competence, development, stages, indicators, principles.

Інформація про автора:

Ярошенко Ольга

- доктор педагогічних наук
- Україна
- Інститут вищої освіти НАПН України, завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки
- o.yaroshenko@ihed.org.ua

Yaroshenko Olha

- Doctor of Sciences (Dr. Hab.) in Education
- Ukraine
- Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine
- Head of the Department of integration of higher education and science